

Željka Matijašević

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, I. Lučića 3, HR-10000 Zagreb
zeljka.matijasevic@zg.htnet.hr

Psihoanaliza i New Age

Sažetak

Tema teksta bit će odnos određenih psihoanalitičkih učenja i suvremenih new age teorija i tehnika, pri čemu se popularnost i raspostranjenost new age tehnika može dovesti u vezu s opadanjem značaja psihoanalitičkih terapijskih tehnika. New age će biti doveden u vezu s Jungovim naslijeđem i idejom razaranja Ja kako bi se porodilo sebstvo što je vezano uz zahtjev new agea za osobnom preobrazbom preko izmijenjenih stanja svijesti. Freuda se unutar new agea općenito tumači kao vrhunac zapadnjačke racionalnosti, kao krajnju supremaciju racionalnog mišljenja koje je u svom prosvjetiteljskom zanosu krenulo racionalizirati i posljednju stvar, to jest – nesvjesno. Freud, za razliku od new agera, ipak, polaže nade u vladavinu svijesti i očuvanje svjesnog dijela ličnosti ili čvrstoću ega kao temelja ili jamca duševnog zdravlja, kao i očuvanje stroge granice koja dijeli svjesno i nesvjesno.

Ključne riječi

psihoanaliza, *New Age*, Sigmund Freud, Carl Gustav Jung

Tumači *new agea* slažu se da je, usprkos raznorodnosti, *new age* moguće sagledati kao koherentan pokret, kako iznosi Michel Lacroix u tekstu »Ideologija *new agea*«, osvrćući se na brojna postojeća tumačenja *new agea* kao i popisujući njegova osnovna obilježja. Taj je pokret koherentan koliko i dogmatičan, a izvori *new agea*, suglasni su njegovi tumači, vrlo su dostojni poštovanja, što se ne bi moglo reći i za sam *new age*. To su filozofije i religije Istoka, tzv. primitivne religije, ezoterija, astrologija, gnoza, alternativna medicina, transcendentalizam i kontrakultura šezdesetih. Kao glavne teme *new agea* navode se milenarizam, metafizika jedinstva, promjena paradigme, širenje svijesti i osobna preobrazba.

No, čini se da jedan zahtjev nadvladava sve ostale, kako tvrdi Lacroix, a to je zahtjev za osobnom preobrazbom holističkog obilježja, zahtjev za interiorizacijom holizma. Poruka koju uobličuje *new age* jest da je suvremeni čovjek duboko bolestan zbog činjenice da živi u stanju izdvojenosti i neaktiviranosti svog mozgovnog potencijala.

»Osobna preobrazba nas malo po malo dovodi u stanja preobražene svijesti – mozak klizi u prijelazno područje između budnosti i sna, u kojemu granice između subjekta i objekta, unutrašnjeg i vanjskog, između ja i drugi, pojedinca i svijeta, ljudskog i božanskog postaju neodređene« (Lacroix 2002, 32),

to je stanje u kojem mozak emitira valove alfa.

Ovdje nas ponajprije zanima uže pitanje odnosa psihoanalize i *new agea*, budući da je način na koji *new age* teorije komuniciraju s psihoanalizom vrlo specifičan. Pritom je osnovna polazišna točka za psihoanalitičare očigledna opasnost koju predstavlja spomenuta apoteoza preobražene svijesti i *new age* tehnike, koje u svom najekstremnijem obliku zagovarajući takva izmijenjena

stanja svijesti, napuštanje zatvora ega i proširenje svijesti, odgovaraju katkada psihijatrijskim kliničkim slikama urušavanja ega, svjesnog dijela ličnosti i mahnite provale nesvjesnog. Ili, kako to sažima Lacroix,

»... rastvaranje Ja, stapanje, identitet promjenljive geometrije, obećavaju čovječanstvo bez granica, svemoćno, božansko, ali su i bliski psihotičnim stanjima. Stapanje u transpersonalno u biti je vrlo slično raspadanju ličnosti koje opisuju psihijatrijske kliničke slike« (Lacroix 2002, 43).

New age teorije se, što je i predvidljivo, u onome svome dijelu koji se poziva na psihoanalitičke prethodnike, uglavnom oslanjaju na Carla Gustava Junga, katkada i na Wilhelma Reicha, dok Sigmund Freud uglavnom ondje ne nalazi mjesta. Freuda se unutar *new agea* općenito tumači kao vrhunac zapadnjačke racionalnosti, kao krajnju supremaciju racionalnog mišljenja, koje je u svom prosvjetiteljskom zanosu krenulo racionalizirati i posljednju stvar, to jest – nesvjesno. Freud bi stoga u konačnici pripadao kartezijanskoj tradiciji, usprkos činjenici da je uputio na iznimno malo područje vladavine svijesti ili filozofijskog transcendentalnog subjekta, iza kojeg prebivaju i podmuklo djeluju nesvjesni motivi. No, Freud ipak polaže nade u vladavinu svijesti i očuvanje svjesnog dijela ličnosti ili čvrstoću ega kao temelja ili jamca duševnog zdravlja, kao i očuvanje stroge granice koja dijeli svjesno i nesvjesno, te je iz toga razloga bio malo zanimljiv sljedbenicima *new agea*.

Primijetimo da je *new age* izrastao i započeo u američkoj kontrakulturi šezdesetih godina dvadesetog stoljeća, kontrakulturi koja je uključivala djecu cvijeća, otpadnike od društva, osporavatelje društva, a zapanjujuće je da taj pokret danas slijede ljudi visoke kupovne moći. Hippije su zamijenili yuppiji, a u najvećem broju slučajeva, *new age* tehnike, što je odista paradoksalno, imaju isti značaj kao i primjena rezultata istraživanja emocionalne inteligencije. One, naime, ne nude odgovor na problem egzistencijalne boli i smisla postojanja već nude odgovor na pitanje, kako biti što uspješniji ili kako bolje podnositi stres. Teoretičari emocionalne inteligencije upućuju na temeljnu emocionalnu nepismenost zapadnjaka koji nisu u stanju niti prepoznati vlastite emocije, niti ih nadzirati, a ni donositi životne odluke na temelju emocija, pritom iznoseći jednu poraznu dijagnozu općeg emocionalnog stanja u suvremenom društvu smatrajući ga osnovnim razlogom ljudske nesreće. Međutim, časopis *Time* je ovim riječima popratio Golemanovo djelo *Emocionalna inteligencija* svodeći sveobuhvatnost dijagnoze o nedostatku emocionalne inteligencije u modernog čovjeka na puki problem boljeg održanja u okrutnom svijetu:

»IQ vam može donijeti posao, ali EQ će vam donijeti promaknuće«.¹

Sličan je stav današnjih sljedbenika *new agea* i upravo ih to razlikuje od njihovih autodestruktivnih predaka iz šezdesetih godina prošlog stoljeća. U kontrakulturi šezdesetih, koja je uključivala i psihodeliju, eksperimente s halucinogenim drogama poput peyotla i meskalina ili sintetičkom drogom LSD, čije je uzimanje poticalo izmijenjena stanja svijesti, transeve i slično, nije se pretjerano mislilo o samoočuvanju, a ondašnju krilaticu »živi kratko i intenzivno« zamijenila je danas krilatica »živi dugo, uspješno i intenzivno«. Današnji *new ageri* žele i izmijenjena stanja svijesti, ali žele prije svega biti uspješni u najsvjetovnijem smislu riječi. Tacey upućuje kako postoji velika razlika između izvorne »vodenjačke urote« šezdesetih i današnjeg uvelike konzervativnog i politički reakcionarnog *new agea*, tako da je *new age* postao »izrazito srednjeklasni fenomen, i neka vrsta mističnog dodatka svakodnevnom životu« (Tacey 2002, 2).

Kao što primjećuje Lacroix, *new age* je »oplemenjen oblik toksikomanije« (Lacroix 2002, 34), s tim što se stanja svijesti koja su se u šezdesetima posti-

zala halucinogenim drogama, danas postižu posebnim tehnikama. Stav *new agea* prema drogi bio bi tako, prema Lacroixu, dvoznačan – *new age* bi najradije zadržao drogu kao sredstvo prosvjetljenja, kada ne bi, nažalost, postojali znanstveni dokazi o njezinoj štetnosti:

»Predlažući zamjene za narkotičko iskustvo, novo doba preuzima i skreće potrebu za drogom kako bi je usmjerilo prema mistici« (Lacroix 2002, 34).

New age u cjelini iskazuje izrazit otpor prema osnovnim psihoanalitičkim premisama, temeljnim postavkama psihoanalize, prije svega učenju o tomu da psihički problemi svoj izvor i podrijetlo imaju u djetinjem razvoju, te da su formativni emocionalni odnosi upravo odnosi prema roditeljima, braći i sestrama ili njihovim supstitutima. Za *new age* svi smo, međutim, emocionalna siročad – djeca kozmosa.

Upadljivo je i pomodno obilježje *new age* tehnika i *new age* teorija koje u svojoj lonac za taljenje uključuju baš sve, od istočnjačkih religija, mističkih tehnika Istoka i Zapada, ezoterije, gnosticizma itd. Tako i Madonna kao »ikona lifestylea« pretenciozno izjavljuje da se bavi kabalom, te je čak i jednu od svojih recentnijih svjetskih turneja ispunila simbolikom kabalističkih obreda, dok holivudske zvijezde masovno nose kabalističke amajlije. Uz taj pomodni *new age* sklop, slijepljena je i negativna slika o psihijatrima, psihoterapeutima, psihoanalitičarima kao nesposobnim, nekarizmatičnim dosadnjakovićima, koji stalno postavljaju dosadna pitanja o odnosu prema roditeljima... Pa koga još zanimaju roditelji kada je *new age* utopljen u ideji ponovnog rođenja, a u tom rođenju upravo nadvladavamo determinizam na koji smo osuđeni činom rođenosti od vlastitih roditelja? *New ageri* se hvale svojom slobodom izbora, neovisnošću i autonomnošću, odbacujući svaku pomisao na određenost njihove patnje roditeljskim obrascem, kao da je to neki neugodni pokazatelj upravo njihova nedostatka autonomnosti, dok upada u oči njihova regresija na stanja potpunog nedostatka autonomije, na stanja koja bi se psihoanalitički mogla označiti kao narcistični poremećaji nerazlikovanja Ja i objekta.

Priznati da ste depresivni u manjem ili jačem obliku danas vas, nažalost, čini izrazito *običnim*, što je propast za *new agere* kojima je ideja misije, odabranosti i grandioznih projekata opće mjesto. Zato je uputnije tvrditi da imate čudovišne intuitivne sposobnosti. Ili je uputno tvrditi, a sve da biste izbjegli užase jednostavnosti i običnosti, da komunicirate s anđelima kao u tehnici *chanellinga*, da ste uslijed tehnike ponovnog rađanja kao u tehnici *rebirthinga*, da dodirujete bit postojanja i nadvladavate traumu rođenja ispuštajući prvobitni krik, kao u *primal scream* tehnici, da hiperventilirate u potrazi za prošlim inkarnacijama, kao u tehnici sofrologije, da kroz vas prolazi kozmička energija čiji ste vi tek medij, tako da stanja bliska živčanim slomovima ili napadima panike lako možete opisati kao ne-patološka, već izrazito prosvjetljujuća, jer je to neugodna, ali nužna nus-pojava prolaska kozmičke energije kroz vaše energetsko tijelo. U konačnici, ništa što vam se događa ne pripada vama, budući da vaše emocije, ponajprije, i tako nisu vaše već su uključene u kozmičku i metafizičku zakonitost.

Ako kao osnovni polaritet na pozadini kojeg je nastalo psihoanalitičko otkriće postavimo polaritet duše i tijela naslijeđen od kršćanstva, možemo se upitati na kojim to polaritetima počiva kraj dvadesetog stoljeća, a koji je pridonio

1

U: Megan Boler, *Feeling Power*, Routledge, New York 1999., str. 93.

uspješnosti pokreta kao što je *new age*. Već svojim postuliranjem tijeka energije, a ne duševnog sukoba, napuštanjem frejdovskog dualizma i shvaćanja čovjeka kao proturječnog bića koje u najboljoj mjeri može ublažiti svoje unutarnje sukobe, Carl Gustav Jung zagovaranjem je monizma i čovjeka kao dubinski cjelovitog bića potihom otvorio vrata budućim sljedbenicima *new agea*. Tako oni apsolutiziraju postojanje isključivo energetskog tijela kroz koje prolazi apsolutna energija – prana, a naše se fizičko i mentalno tijelo ospkrbljuje životnom energijom iz zemlje i svemira.

Carl Gustav Jung je, osim toga, predložio sasvim drugo rješenje problema temeljnog polariteta ljudske psihe. Radi se, svakako o dobro poznatoj Jungovoj podjeli na četiri psihičke funkcije – osjećaj, misao, osjet i intuiciju – od kojih su dvije u paru suprotstavljene, ali i komplementarne. Već se prema toj ideji nadopunjavanja sukobljenih duševnih funkcija jasno vidi Jungovo poricanje temeljnog duševnog sukoba kao takvog, odnosno pitanje otpora i potiskivanja koji su, prema Freudu, sama bit ljudskog. Povijest zapada tako se prema Jungu pokazuje kao vječita supremacija razuma u odnosu na osjećaje; razum kao dominantna, a osjećaj kao zakržljala funkcija. A prema Jungu, za postizanje cjelovitosti psihe i uopće za bilo kakav duševni razvoj potrebno je identificirati dominantnu funkciju, kao i atrofiranu funkciju, te onda usmjeriti rad na aktiviranje i razvijanje atrofirane funkcije, koja je u zapadnjaka osjećaj.

Svakako je to dijagnoza koja se u potpunosti poklapa s dijagnozom *new agera*, kojima je najomraženija paradigma ona kartezijanskog racionalizma. Možda bismo onda prema tom temeljnom polaritetu razuma i osjećaja, i *new age* mogli pojmiti kao pokret čije izbijanje počiva na pozadini polariteta razuma i osjećaja, u korist razuma, te je *new age* pokušaj pretjeranog naglašavanja one druge atrofirane funkcije osjećaja, dok se u konačnici oba pola ne uravnoteže. Nakon vladavine znanstveno-tehničke racionalnosti, što se drugo moglo očekivati nego ovakav izrazit proboj iracionalnosti.

Jung u *new ageu*

Pojedini tumači smatraju Carla Gustava Junga jednim od triju najvažnijih duhovnih učitelja *new agea*, kako kaže sociolog Paul Heelas, »jednom od tri ključne figure pored Mme Blavatsky i Gurđijeva« (Heelas 1996, 46), smatrajući da je *new age* više prisvojio Junga kao svojeg duhovnog vođu nego što je sam Jung izvršio utjecaj na taj pokret. *New age* percepcija do te je mjere uobičajena u SAD i Australiji, tako da se prema mišljenju Davida Taceyja, profesora Sveučilišta u Melbournu i iznimnog poznavatelja Junga, »visoka i niska kultura međusobno nadmeću kako pretvoriti Junga u figuru klauna« (Tacey 2002, x). Tacey tvrdi da, iako se poziva na Junga, *new age* kao pokret uopće nije jungovski budući da »propušta spoznati potrebu da svijest mora etički odgovoriti na svoj susret s arhetipovima« (Tacey 2002, xi). Njegova vlastita predavanja o Jungu su, prema njegovu priznanju, uglavnom čišćenje iz glava studenata predodžaba o Jungu posredovanih *new ageom*, što je selektivan pristup Jungu koji se svodi na odabiranje artikala u supermarketu, odnosno skidanja s police onoga što nam se sviđa. Koje su to predodžbe o Jungu koje odgovaraju poklonicima *new agea*: Jungovo oslanjanje na alkemiju, istočnjačke religije i filozofije,² posebice zen-budizam; zatim spisi o magiji, NLO, teozofiji, kao i pozivanje na izvješća na koja ćemo naići u njegovoj duhovnoj biografiji: o astralnim iskustvima i mističkim vizijama.

Osnovno je pitanje zašto je *new age* izabrao Junga za svojega gurua: zbog njegova navodnog anti-kršćanskog stava, te zagovaranja osobnog misticizma,

što su teme koje pripadaju populističkom viđenju Junga. Međutim, Tacey upozorava kako konzumeristički pristup *new agea* religiji nipošto nije i Jungov:

»... kada se dosađujemo, osjećamo se prazno ili izolirano, ohrabreni smo na izlet u egzotični sveti prostor. Ali za Junga, kao i za tradicionalne religije, sveto iznosi zahtjev pred nas, te nas prisiljava na moralni odnos i duhovno partnerstvo« (Tacey 2002, 19),

smatrajući da se Junga nikako ne može držati »potpuno odgovornim za popularna izobličenja ili pogrešna tumačenja njegova djela« (Tacey 2002, 30). Ono što *new age* ne razumije jest Jungov pojam objektivne psihe, odnosno ideju »da postoji objektivna zbilja unutar i onkraj našeg subjektiviteta, koja je puno važnija, i da je naš subjektivitet potpuno podređen tom objektivnom području, a ne obratno« (Tacey 2002, 19). Tacey upućuje kako se temeljna zbrka sastoji upravo u posve pogrešnom shvaćanju Jungova pojma sebstva, koji u *new age* verziji biva naprosto izjednačen s Ja. Prisjetimo se da za Junga sebstvo do čijeg ostvarenja dolazi tegobnim procesom individuacije predstavlja cjelovitost čovjekove ličnosti, te sadrži i nesvjesne i svjesne dijelove, a Jung je često ukazivao na to da svijest, odnosno Ja ne smijemo izjednačavati sa sebstvom »jer to može dovesti do psihotičnog napuhavanja i grandomanijskog fantaziranja o nadčovjeku« (Hark 1998, 115). No, nije tako u *new ageu*, jer se ondje jungovsko putovanje sadržano u procesu individuacije kao samootkrivanja, samospoznaje i samonadilaženja obrće u nešto posve drugo. »Umjesto nadilaženja ega, ljudski ego se groteskno napuhava i uvećava« (Tacey 2002, 23) – sve je usmjereno na razvoj ega (Ja), a o sebstvu nema ni govora. Ego djeluje prema Jungu kao prefiguracija višeg sebstva, ali, upozorava Tacey,

»... prvo je ego izmješten od strane nesvjesnog, ali nesvjesno mora pak biti izmješteno od strane sebstva, treće stvari koja transcendirira i zamjenjuje sukob između to dvoje. Ukoliko ego nije ponovno ojačan i ne zadobije snagu, novo središte ličnosti, koje Jung zove sebstvo, ne može doći u postojanje.« (Tacey 2002, 38).

Pozabavimo se prethodno ustanovljenim *new age* prisvajanjem Junga kao njihova proroka, te takvoj recepciji Junga. Tacey upućuje kako podjednaku štetu Jungovu liku nanose i poklonici *new agea* poput njegove kulturne autorice Marilyn Ferguson u djelu *Urota Vodenjaka* (1981), koja ga slavi kao *new age* gurua, kao i akademski djelatnici neskloni *new ageu* koji ga pak, poput Richarda Nolla, denunciraju kao takvog. Može se ustvrditi da je takva recepcija Junga čak doživjela preporod objavljivanjem Nollove knjige *Jungovski kult – podrijetlo karizmatičkog pokreta* iz 1996. godine, gdje Noll raščlanjuje veze jungizma s misticizmom, mesijanstvom i neopoganstvom, te dovodi Junga u vezu s *new age* duhovnošću.

Osnovna namjera Nollove knjige jest raskrinkavanje Junga kao osobe koja je stvarala okultni pokret, te zarazila svoje sljedbenike mitom o obogotvorenju. Noll izraziti interes posvećuje načinu na koji su Junga doživljavali njegovi suvremenici, te spominje ne osobito prikriven napad na Junga koji je napisao 1916. godine Freudov sljedbenik i biograf Ernest Jones, opisavši manifestacije Jungova kolosalnog narcizma i vjerovanja da je Bog. U Jonesovu članku naslovljenom »Kompleks Boga«, stoje sljedeće oštre riječi upućene, očigledno, Jungu:

2

Izraziti orijentalizam *new agea* u potpunoj je suprotnosti s Jungovim razmatranjem religija i filozofija Istoka. Dovoljno je pročitati Jungov tekst »Joga i Zapad«, da se uvidi koliko je bio skeptičan prema mogućnosti prenošenja

istočnjačkih tehnika na Zapad, do te mjere da je smatrao kako je joga neprikladna za zapadnjački um, te da njezino prakticiranje izaziva sasvim suprotne učinke od željenih.

»Vratimo se našem tipičnom čovjeku: posebno ga zanimaju sve metode koje obećavaju ‘kratki put’ do znanja o onome što se zbiva u glavama drugih ljudi [...] Što je neobičnija metoda to ga više privlači jer mu pruža osjećaj vlasništva nad ključem koji je dostupan samo izabranima. Iz tog je razloga, dakle, on pripravan pokazati veliko zanimanje za različite vrste čitanja misli, kiromantiju, proricanja, pa čak i astrologiju, kao i za okultizam i misticizam u svim njegovim ograncima.« (Noll 1997, 92).

Noll upućuje na podatak da se Jung između 1913. i 1916. intenzivno bavio disocijativnim i razmjerno opasnim psihološkim vježbama, te je, smatra Noll, upravo nastanak primordijalne slike, arhetipa, objasnio fenomenom bogolike na temelju vlastita iskustva. Prema Nollovu shvaćanju, »Jung je smatrao da obogotovorenje nije nužno ludilo, nego neposredno iskustvo transcendentne sfere: neosobnog nesvjesnog« (Noll 1997, 95). Noll u svojem djelu naglašava da Jung očito izvješćuje o onome što je sam od 1913. višekratno iskusio, budući da većina popisanih simbola u snovima pripada njegovim zapisanim snovima i fantazijama iz tog razdoblja. Naposljetku, Noll smatra kako je stvaranjem svog vjerskog kulta, s pripadajućim pojmom kolektivno nesvjesnog, Jung već 1916. napustio znanstveni svijet i akademiju kojima se zapravo nikada više nije ni vratio, unatoč njegovu kasnijem zalaganju za znanstvenost njegove analitičke psihologije.

Tacey u svojem djelu *Jung i new age* (2002) oštro polemizira s Nollom, kazujući kako u *Jungovskom kultu* Noll tvrdi da je Jung zagovarao naše približavanje sličnosti s bogovima; »Noll pakosno tvrdi da Jung ukida status Boga u svoju korist« (Tacey 2002, 16). Nollovo čitanje je tako izrazito pogrešno, budući da čita Junga kao nekoga »tko je želio biti Mesija i tko je htio zamijeniti Krista kao posrednika između čovjeka i Boga« (Tacey 2002, 34).

Nadosobno Sebstvo i/ili Ja?

Lacroix smatra općim mjestom *new agea* svojevrsan paradoks osobnog razvoja, »da bi se proširilo sebstvo, dokida se Ja« (Lacroix 2002, 42). *New age* slavi tehnike mijenjanja svijesti koje jedine omogućuju istinsku spoznaju. Međutim, upozorava Lacroix, »silazak u valove alfa pomoću transa, hipnoze, posta, nespavanja, holotropskog disanja, plesa i pjesme izaziva pojavu stanja manje psihičke otpornosti« (Lacroix 2002, 43), a rastvaranje Ja koje obećava stapanje s kozmičkim i nadosobnim blisko je psihotičnim stanjima.

Osim prisvajaja Carla Gustava Junga unutar *new agea*, vidljiv je, iako u puno manjoj mjeri, ponegdje i utjecaj ideja Wilhelma Reicha. Radi se prije svega o utjecaju kasnijeg Reichova djela, iz vremena kada je formulirao svoju orgonsku teoriju, o kozmičkoj seksualnoj energiji koja se akumulira u zrcima pijeska i koja se može čuvati u specijalnim uređajima koji nisu bili ništa drugo nego obične drvene kutije. Upravo ga je zbog tih drvenih kutija, što ih je registrirao kao medicinska pomagala, američka »Food and Drug Administration« pozvala na sud zbog prijevare, kojem se pozivu Reich nije odazvao, a naposljetku je okončao svoj život u američkom zatvoru. Na Reicha je presudno utjecalo čitanje Freudovih ranih radova o seksualnosti, koja je smatrao revolucionarnim upućivanjem na represivni seksualni moral. Reich predstavlja nastavljanje Freudove libidne teorije, temeljno seksualne naravi psihičke energije, što je trebalo biti znanstveno utemeljenje psihoanalize. Reichov odmak od Freuda najjasnije se vidi u ideji da je »jedini cilj analize razbiti od obrambenih mehanizama sazdane oklope kako bi se oslobodila seksualna energija« (Palmier 1977, 38). Kasnije, Reichove formulacije počinju bivati posve opterećene biologizmom, što će sve više jačati, do delirija u koji zapada u posljednim godinama života gdje je »naivni scijentizam primijenjen na

traganje za kozmičkom libidnom energijom« (Dews 1987, 48). Paradoksalno je da se *new age* nadovezuje na tu fazu Reichova rada, budući da je Reich u ranijoj fazi bio izrazit društveni reformator i aktivist, osnivajući i radeći u klinikama za duševno zdravlje obespravljene radničke klase, te mu dugujemo djelo *Masovna psihologija fašizma*, koje se smatra posljednjim ozbiljnim Reichovim djelom, nakon čega slijedi bezumnost orgonske teorije.

Daljnje istraživanje pitanja jesu li neki psihoanalitičari ili njima bliski teoretičari pomalo potpali pod utjecaj ideje širenja sebstva, pritom zanemarujući pitanje održanja samog Ja, dovest će nas do razmatranja takozvane druge psihijatrijske revolucije, odnosno radova autora poznatih pod imenom »anti-psihijatar«. No, prije toga valja primijetiti da su općenito anti-racionalizam, a onda i lažljiva istina svjesnog ega bile dominantne teme unutar kontinentalne filozofske misli šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, prije svega, francuske, ako tu uključimo anti-hegelijanske, a pro-ničeanske autore poput Deleuze i Guattarija, Lyotarda, Foucaulta itd. Jasno je da je neka vrsta duhovnog nadahnuća anti-psihijatrije bio Michel Foucault, s idejama o proizvedenosti ludila i ograničavanju ludila kao subverzivne društvene snage. Foucault je svakako najviše upućivao na kulturno-povijesnu relativnost onoga što smatramo pod ludilom. Možda je najizrazitiji fukoovac među anti-psihijatrima bio američki anti-psihijatar Thomas Szasz, kojeg se inače smatra najradikalnijim predstavnikom tog pokreta, koji je ustvrdio da duševna bolest kao takva jest samo mit i posvetio svoje djelo ideji proizvodnje ludila preko psihijatrijskog nagona za klasifikacijom.

Pitanje rastakanja ega svakako je najizraženije u djelu *Anti-Edip: kapitalizam i shizofrenija* (1972) Gillesa Deleuzea i Félixu Guattarija. Ondje se vrši apoteoza psihotika i to shizofrenika kao onih koji pružaju otpor mrskoj edipizaciji, kanaliziranju bujice želje u nekoliko povlaštenih objekata. Pritom se izmješta status istine; istina jest istina psihotičara, a lažnost je neuroza učvršćenog i cementiranog ega. Upravo je istina psihotičara ono na što freudovska psihoanaliza nije odgovorila, budući da je sama nastala kao znanost o neurozi, tj. histeriji, te Deleuze i Guattari smatraju da Freud nije niti ponudio zadovoljavajuće objašnjenje psihoze, niti otkrio ikakve metode njihova liječenja. Dapače, Deleuze i Guattari smatraju kako je Freud mrzio psihotičare zbog njihovog otpora edipizaciji.

Félix Guattari, psihoanalitičar, politički aktivist i Lacanov učenik, od sredine pedesetih radio je na klinici »La Borde«, eksperimentalnoj psihijatrijskoj klinici, želeći razviti radikalnu institucionalnu psihoterapiju, te se vezao uz međunarodni pokret antipsihijatrije. Izraziti polemički ton njihove knjige, obilježen političkim aktivizmom tog razdoblja, upućuje kritiku psihoanalizi, čiji je temeljni grijeh što sve odmjerava prema neurozi, kastraciji i edipskom obrascu – mama-tata-ja. Nasuprot edipiziranim područjima (obitelj, crkva, škola, nacija), »anti-Edip« želi otkriti tijek, bujicu želje koja nije reducirana na edipske kodove, politički se pobuniti protiv pripitomljavanja žudnje i proizvodnje poslušnih objekata. Deleuze i Guattari obrću odnos neuroze i psihoze, tvrdeći da su neurotičari oni na koje se edipski otisak prima, dok se psihotičari ne daju edipizirati. Tako je prvi zadatak revolucionara da nauče od psihotičara kako osloboditi mnoštvenost žudnje od edipskog tereta smatrajući da nema ničeg patološkog u gubitku Ja, stvarajući ideju »shizoanalize«.

Isto tako, u radovima najistaknutijih predstavnika antipsihijatrijskog pokreta, primjerice u Ronalda D. Lainga, naići ćemo na neke uvide u stanje ljudske duše koje se djelimice poklapaju sa stajalištima poklonika *new agea*. Laing je, međutim, imao tu sreću što ga *new age* nije prisvojio kao svog gurua, kao što

je bio slučaj s Jungom, iako se njegove ideje preklapaju s Jungovim u smislu porađanja nove ličnosti ili sebstva. Prije svega imamo na umu Laingove najradikalnije stavove izražene u *Politici doživljaja* (1967.) koji se razlikuju od ranijih Laingovih radova, u kojima se zalaže za objašnjenje shizofrenije preko poremećenih i mistificirajućih obiteljskih odnosa, predlažući ideju izbijanja ludila kao utemeljenog na neodrživim položajima ili izloženosti proturječnim porukama, kao u djelu *Podijeljeno ja* (1957.) ili *Sebstvo i drugi* (1961.). No, kako upućuje Kecmanović, temeljno je za Lainga otkrivačeljsko značenje shizofrenog iskustva;

»... nema, smatra Laing, ničeg patološkog u gubitku Ja (ega) – u gubitku bezličnog Ja... Ne samo da nema ničeg patološkog u gubitku horizonta konvencionalnog, poznatog i ničijeg, već takav gubitak, prema Laingu, može imati potencijalno iscjeliteljski učinak« (Kecmanović 1978, 264).

U *Politici doživljaja* događa se pomak, smatra Kecmanović, k izrazitoj apolojiji iracionalnog,

»... psihoza nije vrijedna samo po tome što poništava iskustvo 'Ja', već i po tome što je uvjet duševnog zdravlja. Nema, naime, duševnog zdravlja tamo gdje se zna i vjeruje jedino u onaj svijet u kojem je ego instrument življenja« (Kecmanović 1978, 266).

Tako u *Politici doživljaja* shizofrenija postaje povlašteno stanje, stanje ne izdvojenosti od društva i izolacije preko patološkog, već stanje inicijacije u procese koji se otvaraju tek rijetkima, a liječnik treba postati zaštitnik ludila. Najbliže je Laing idejama *new agea* u tvrdnjama da nema naprosto ničeg patološkog u gubitku, to jest urušavanju samog ega, da je to nužan početak unutarnjeg putovanja na koje samo izabrani kreću, s neizvjesnim ishodom i još neizvjesnijom nadom u povratak. Taj će preobražaj i povratak, odnosno ponovno rođenje ili duhovnu transformaciju, Laing nazvati *metanoia* – »povratak shizofrenika iz predjela u kojima se gubi razlika između čovjeka i prirode, individualnog i kozmičkog« (Kecmanović 1978, 265).

Freud, koji bi na pitanje »sebstvo i/ili ego (Ja)?« zasigurno odgovorio: »Svakako ego (Ja)«, spomenuti je shizofreni rascjep označio kao konstituiranje zbilje prema zahtjevima *ida*, čime *id* u potpunosti preplavljuje *ego* koji nestaje kao jamac duševnog zdravlja, kao tester zbilje, kao oportunist koji pregovara između zahtjeva *ida*, super-ega i vanjske zbilje. Kako je Freud već u svojoj definiciji ega u djelu *Ego i id* izjavio da je sudbina ega, ponajprije, jadna, jer je fragilan i jer s tolikima mora pregovarati, time je ego dalje, u mislima mnogih, bio asociiran s oportunizmom i pregovaračkim, diplomatskim umijećem. Takva se predodžba dodatno pojačava Freudovim uspoređivanjem ega s političarem, to jest lažovom, koji pokušava sa svima ostati u dobrim odnosima, to jest s idom, super-egom i vanjskom zbiljom. Otuda je ideja oportunizma, a i prilagodbe, konformizma i ponajviše lažnosti i falsificiranosti ugrađena u status samog ega i upravo je taj status lažnosti ono zbog čega su protiv ega, naposljetku, ustali poklonici *new agea*. Ego je licemjer po definiciji, a oni zatijevaju neku novu istinu, istinu dubine duše koju zao i licemjerman ego uporno zakriva i iznevjerava. Poklonici *new agea* takvu laž smatraju patološkim stanjem, te se otvaraju prema nepoznatim područjima istine, koja prebiva i onkraj i u dubini samog bića. No, postavlja se pitanje kako otkriti istinu samog bića, a ne urušiti cijelo zdanje ega unutar kojeg je ta istina sadržana, pa čak i ako takav rušilački pothvat na kraju proizvede toliko željeno sebstvo. Ili, da se poslužimo dobro poznatom metaforom ovojnice luka, što ako skidanjem

jedne po jedne ovojnice dospijemo do ništavila, to jest ludila i shvatimo da je sloj nataloženih laži/obrana ono što je u konačnici tvorilo našu supstanciju?

Lacroix upućuje kako

»... novo doba širi apologetsku literaturu o modificiranim stanjima svijesti... Novo doba ne dijeli Freudovo gledište prema kojemu je oceanski osjećaj regresivan. Daleko od toga da vode u regresiju, tehnike mijenjanja svijesti povezuju nas s dubokom prirodom stvari.« (Lacroix 2002, 42).

No, *new age* ima pretjerano i beskrajno povjerenje u činjenicu da poticanje tih procesa ne može dovesti do onoga što psihijatrija dijagnosticira ludilom, odnosno duševnom bolešću, iz jednostavnog razloga što baš poput gnostika time napuštamo materijalno područje vladavine zlog stvoritelja i hrlimo u kozmički zagrljaj dobrog Boga, odnosno, u *new age* verziji, u naručje Geje kao majke zemlje koja ima i dušu i globalni mozak čiji smo mi neuroni ili stavljamo glavu u krilo univerzumu, tom »kozmičkom jastuku svih naših tegoba«, kako kazuje Cioran. Sigurni smo u dobar ishod jer nas takvo otvaranje samo vodi u sigurnije naručje, a to je otvorenost k univerzumu i njegovim kozmičkim energijama; radi se, jednostavno, o pravom priključivanju i pronalaženju prave utičnice čime ćemo energetski transformirati naše navodno patološko stanje.

New age tako nudi upotrebljive i jednostavne odgovore za ono što se modernom čovjeku čini nejasnim, a to je podrijetlo samih naših strahova. Ondje gdje racionalist osjeća nemoć uslijed nedostatka kontrole nad, ipak, posljednjim stvarima, *new age* nudi jednu osobitu psiho-eshatologiju. Tako, postoje tehnike koje nas vode u prošle živote poput sofrologije, tehnike koje nas čine otpornima na tjelesne bolesti, tehnike koje nas čine otpornima na psihičke bolesti, jer njih u konačnici i nema, a postoje i tehnike koje nas čine otpornima i na posljednje pitanje, pitanje smrti, jer zašto se u konačnici bojati smrti kada nam lako dostupna tehnika *chanellinga*, suvremene inačice spiritizma, omogućuje lak doticaj s dušama umrlih. I onda su sve problematične točke ljudskog postojanja pokrivena, a na mjesto nemoći stupa svemoć, na mjesto manjkavosti i upitnosti stupa narcistična potpunost i apsolutna pouzdanost i sigurnost.

Naposljetku, jasno je da se iza *new age* svjetonazora krije pošast današnjice – narcizam, odnosno narcistično osjećanje svemoći, manipulacija, volja za moć i psihološka kontrola. *New age* je, u tumačenju Lacroixa, konačna pobjeda nad vremenom i smrću,

»... sjetite se da ste vi Bog, jedna je od onih rečenica koje se često čuju na predavanjima novog doba. Osobna preobrazba završava u apoteozi divinizacijom čovjeka.« (Lacroix 2002, 35)

Bibliografija

Boler, Megan (1999), *Feeling Power*, New York: Routledge

Deleuze, Gilles i Guattari, Félix (1972), *L'Anti-Oedipe: Capitalisme et schizophrénie*, Paris: Minuit.

Dews, Peter (1987), *Logics of Disintegration: Post-structuralist Thought and the Claims of Critical Theory*, London: Verso.

Freud, Sigmund (1986), »Ego i id«, u: *Budućnost jedne iluzije*, Zagreb: Naprijed.

Hark, Helmut (1998), *Leksikon osnovnih jungovskih pojmova*, Beograd: Dereta.

Heelas, Paul (1996), *The New Age Movement*, Oxford: Blackwell.

- Jung, Carl Gustav (1984), *Odabrana dela K.G Junga*, Beograd: Matica srpska.
- Lacroix, Michel (2002), »Ideologija New agea«, *Evropski glasnik*, god. VII, br. 7
- Kecmanović, Dušan (1978), *Društveni korijeni psihijatrije*, Beograd: Nolit.
- Noll, Richard (1996), *The Jung Cult*, London: Fontana.
- Noll, Richard (1997), »Liječenje psihoanalize poviješću«, *Zbornik Trećeg programa Hrvatskog radija*, 51–52.
- Palmier, Jean-Michel (1977), *Vilhelm Rajh – Ogled o rođenju frejdomarksizma*, Beograd: BIGZ.
- Tacey, David (2002), *Jung and the New Age*, New York: Brunner Routledge.

Željka Matijašević

Psychoanalysis and New Age

Summary

The theme of this essay is the relation of certain psychoanalytic theories and contemporary new age theories, and it is implied that the all-pervasiveness of the new age techniques can be brought into the context of the diminishing power of psychoanalysis. The new age movement will be considered together with Jung's heritage and the idea of the shattered ego which is a prerequisite for the birth of the self, which is linked to the demand of the new age – that of personal transformation through modified states of consciousness. Within the new age, Freud is generally considered as the apogee of Western rationality, as the apogee of rational thinking which in its enlightenment vein, strove to rationalize the last of all things- the unconscious. Freud, in difference from the new agers, relies on the reign of the conscious part of the personality, or firmness of the ego as the foundation or guarantor of mental health, as well as keeping a sharp boundary between the conscious and the unconscious.

Key Words

psychoanalysis, New Age, Sigmund Freud, Carl Gustav Jung